

Keywords: UNESCO, USA, Israel, World Heritage sites, Jerusalem, Hebron, Palestine, General Director.

Ріна Банті, кандидат історичних наук, Міністерство освіти Ізраїлю.

ПРОБЛЕМА ВИХОДУ США ІЗ ЮНЕСКО ЯК РЕАКЦІЯ НА АНТИІЗРАЇЛЬСЬКУ ПОЛІТИКУ ОРГАНІЗАЦІЇ (ЗА МАТЕРІАЛАМИ ПРЕСИ)

Анотація. У даній статті автор аналізує нещодавні рішення американської адміністрації Д. Трампа про вихід США з організації ЮНЕСКО. Коротко відстежується історія виходу США, яка мала місце в період правління попередніх адміністрацій, та його причини. У статті аналізуються різні за своїм характером причини цього рішення, одна з яких – це антиізраїльська позиція цієї організації. Розглядається також негайна відповідна реакція офіційного Єрусалиму на рішення американського уряду, сутність якої – також орієнтація на вихід із ЮНЕСКО. У короткому огляді відстежується динаміка кроків, котрі вживає держава Ізраїль останні два десятиліття як заходи у відповідь на антиізраїльську позицію ЮНЕСКО. У даній публікації робиться також спроба зрозуміти можливі наслідки виходу з організації для США у світлі переваг та недоліків перебування в межах міжнародних організацій, таких великих та впливових держав, як Сполучені Штати Америки. Цей аспект розглядається в руслі політики президента Д. Трампа. Виконується також спроба оцінити можливі наслідки виходу Ізраїлю зі складу організації, які він збирається здійснити відповідно до намірів уряду у найближчому майбутньому. Аналізується також можливість впливу на взаємовідносини Ізраїлю та ЮНЕСКО з боку нового Генерального директора організації.

Ключові слова: ЮНЕСКО, США, Ізраїль, об'єкти Всесвітньої спадщини, Єрусалим, Хеврон, Палестина, Генеральний директор.

УДК 94(430):327(73)“1943/1945”

<http://doi.org/10.17721/2521-1706.2018.05.114-127>

Михайло Бойко, студент-магістр
Олександр Іванов,
кандидат історичних наук, доцент
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ПЛАНУВАННЯ ТА ПЕРШИЙ ДОСВІД ДЕНАЦИФІКАЦІЇ НІМЕЦЬКИХ ВІЙСЬКОВОПОЛОНЕНИХ В США (1943-1945 рр.)

Анотація. У статті розглядається процес вироблення та практичної імплементації програми денацифікації інтернованих німецьких військовополонених, які дислокувалися на території Сполучених Штатів Америки. На основі розпоряджень Військового департаменту, звітів Воєнного губернатора, мемуарів політичних діячів США, спогадів колишніх німецьких військовополонених, щоденників кадрових працівників, які відповідали за програму денацифікації, матеріалів німецьких газет, що виходили на території американської окупаційної зони, авторами статті досліджено основні механізми, напрями, проблеми денацифікації, проведеної в таборах військовополонених у 1943-1945 рр.

Проект “денацифікації” зародився в мігрантських колах Сполучених Штатів Америки. Ідейний фундатор курсу на “перекваліфікацію”, британець Едвард Девісон, сформував упродовж 1943-1945 рр. основні положення, за якими інтерновані на території Фортів Джетта, Корні, Везерілл німецькі військовополонені пройшли курс

перекваліфікації в рамках ознайомлення з політичною системою, економічними умовами та культурним надбанням США. Денацифікація допомогла розкрити злочинний характер нацистського режиму, дискредитувати націонал-соціалістів і сприяла відходу від нацистської ідеології. В рамках Спеціального проекту понад 39 тисяч колишніх солдатів Вермахту були готовими до несення служби під керівництвом офіцерів Військової Адміністрації на території Американської окупаційної зони. Старання Едварда Девісона внаслідок бюрократичних перепон в Німеччині не отримали безпосереднього продовження, оскільки колишніх військовополонених не було забезпечено роботою на адміністративних посадах.

США мали намір виховати новий тип німецьких громадян, застосовуючи інструменти політичної соціалізації, засоби масової інформації, школи і громадянське суспільство. Вперше була зроблена спроба здійснити зміни політичної свідомості та політичних відносин на демократичний лад в такий короткий термін.

Ключові слова: *військовополонені, денацифікація, США, націонал-соціалізм, Німеччина.*

Сполучені Штати Америки поставилися з особливою серйозністю до проблеми викорінення ідеології нацизму із свідомості німців у роки Другої світової війни. Американський істеблішмент спершу не повністю усвідомлював масштаби та труднощі, з якими доведеться зіткнутися у цій справі. Зростаюча кількість німецьких військовополонених після здійснення корінного перелому в ході війни та зусилля Радянського Союзу у поширенні комуністичного впливу серед них однозначно ускладнювали ситуацію. Однак серед американської політичної еліти було багато тих, хто виступав за ідею “перевиховання” німців і, головне, усвідомлював, що росіяни першими розпочали таку кампанію, досягнувши значного успіху. Тому метою цієї статті є дослідження витоків та історії створення програми денацифікації в США та оцінка першого досвіду її імплементації серед німецьких військовополонених.

Джерельна база дослідження складається з трьох основних блоків документів. До першої групи належать документи американської Воєнної адміністрації, нормативно-правові акти та розпорядження Військового департаменту, звіти воєнного губернатора. До наступної групи джерел увійшли матеріали особистого походження: мемуари політичних діячів США, які містять інформацію про плани повоєнної реорганізації державно-правових інституцій Німеччини, спогади колишніх німецьких військовополонених, щоденники американських кадрових працівників, які відповідали за програму денацифікації, листування німецьких громадян з оцінками їхнього морально-психологічного стану по той бік Атлантики. Останній блок складається з матеріалів німецьких газет, що виходили на території американської окупаційної зони, такі як “Süddeutsche Zeitung” та “Frankfurter Rundschau”, в тому числі непідконтрольна військовому командуванню “Der Ruf”.

Історія денацифікації в українській історіографії, на жаль, поки що не представлена фаховими дослідженнями. Окремі згадки стосуються її як складової комплексу домовленостей союзників, прийнятих в рамках програми трьох “Д” на Потсдамській конференції в серпні 1945 року. Одним з перших дослідження витоків політики денацифікації на території Сполучених Штатів провів ще в 1950-ті роки американець Едвард Девісон, який був одним з кураторів курсу на перевиховання німецьких військовополонених. Він, зокрема, аналізує головні проблеми, з якими зіткнулися США в процесі вироблення курсу з переосмислення минулої епохи [1, р. 52]. Історик Дж. Тент зауважує, що метою американського

уряду були насамперед радикальні перетворення Німеччини, однак практичні локальні проблеми вплинули негативним чином на повну перебудову німецького суспільно-політичного життя, що не дозволило в повній мірі використати перевихованих та перекваліфікованих німецьких громадян у відновлених структурах повоєнної Німеччини [2]. Останні дослідження, проведені А. Леві, дають зрозуміти, що реалії денацифікації дещо відрізнялися від поставлених американськими чиновниками цілей, крім того їхні цілі в Німеччині різко мінялися з плином часу, оскільки американські військові урядовці все більше наполягали на зміні акцентів політики США з програми "денацифікації" на програму "переорієнтації" [3].

Німецькі науковці намагалися ретельно дослідити програму "перевиховання" інтернованих німецьких громадян. Л. Нітхаммер визначає наступну особливість підходу США до німецької проблеми: зростання антикомуністичних рухів і побоювання можливої соціальної революції в німецькому суспільстві змушували американський уряд дати зелене світло колишнім нацистським чиновникам та використати їхні професійні знання та досвід з метою відновлення Німеччини [4]. Інший німецький історик Е. Гайнеман проводить цікаві паралелі відносно того, як молодше покоління намагалося допомогти старшому визнати й зрозуміти увесь трагізм минулого та прийняти нові демократичні цінності під час проходження курсу з "перевиховання". Їм здебільшого це не вдалося, або ж їм не дали цього досягнути. Вочевидь, практичні потреби переорієнтації на вирішення нагальних повсякденних проблеми, як-от економічна відбудова, освіта, працевлаштування виявилось більш затребуваним [5].

Ідеї програми "перевиховання" німецьких військовополонених та інтернованих виходили від німецької еміграції у Сполучених Штатах Америки, її подвижниками були ідеологічно налаштовані соціалісти чи соціал-демократи. Важливою особою в адміністрації Рузвельта, яка рішуче просувала політику "перевиховання" німецьких військовополонених, був помічник військового міністра Джон МакКлой. Вашингтонський юрист і відданий прихильник Рузвельта, він брав активну участь у плануванні перебудови повоєнної Німеччини. І дійсно, його кар'єра стала нерозривно пов'язаною з німецькими справами [4, S. 34].

В березні 1943 року він заявив кільком американським генералам про своє ставлення до відсутності єдиної програми "перевиховання" для німецьких військовополонених і запропонував наступне: "Оскільки ці військовополонені розміщені в наших таборах для військовополонених в Сполучених Штатах, Підрозділ спеціальної служби міг би розробити певний план, за яким солдати могли б бути ознайомлені з фактами американської історії, роботами в царині демократії, чи вкладом в сучасну Америку, зроблений людьми усіх національностей" [6, p. 7].

Як і кожне починання, воно залежало від того, яку підтримку воно отримає в державних структурах. Цю програму не можна було запустити без суттєвої допомоги з боку державних органів і зовсім скоро МакКлой зіткнувся з сильним опором. Дуже поширеною в урядових колах Вашингтону була думка, що більшість військовополонених складала нацисти, тому категорія цих людей розуміє тільки військову силу і витратити на таку програму ресурси, призначені для ведення бойових дій, вважатиметься безрозсудним кроком. Стурбованість підтримувалася ще й тим, що програма "перевиховання" могла би спровокувати ворога на такі ж заходи стосовно американських солдатів, узятих у полон німцями. Противники

МакКлоя згодом поставили питання руба: чи легітимні його пропозиції і засумнівалися в тому, чи така програма може бути дозволеною в рамках прийнятої США Женевської Конвенції [6, р. 22].

Поки МакКлой вів суперечку з своїми опонентами, чисельність німецьких військовополонених в США різко зросла внаслідок серії успішних операцій союзників у Північній Африці. Деяка перерва настала, коли стало зрозуміло, що ціла дивізія з прославленого Німецького африканського корпусу, що здалася у полон, складалася з тих, хто в тій чи іншій мірі, накликав на себе гнів гітлерівського режиму. На початку, отримавши наказ допомогти захистити фланг військових сил фельдмаршала Ервіна Роммеля, який залишався відкритим для атаки після відступу в Туніс у 1943 році, сотні солдатів з 999-тої легкої африканської дивізії здалися в полон, розширивши таким чином наступ союзників [7, S. 326]. На цьому етапі війни основна маса німецьких військовополонених, узятих американцями та британцями, була інтернована до Сполучених Штатів. Як тільки американці усвідомили, хто складав 999-ту дивізію, то одразу ж припустили, що взяті у полон тисячі солдатів, які були противниками нацизму, могли б забезпечити ідеальне середовище, у якому будуть вдало “перевиховані” деякі із них. Безумовно, це було незвичне припущення, зважаючи на те, як мало фактів було відомо про історію 999-тої дивізії.

Капітуляція або потрапляння у полон дозволяли німецьким солдатам отримати справжню картину ворога і залишити незабутні спогади про час і місце, де відбулася та зустріч. В ті дні солдат переставав бути вояком, а його майбутнє, як більшість собі його уявляла, було кинуте у невідоме. Здебільшого солдати так думали, оскільки війна є війною і мало хто на ній дотримувався правил чи установок, як поводити себе з військовополоненими. Німецькі військовополонені з Північної Африки, які здалися у період 1942-1943 років, виявили, що досвід перебування в американському полоні був зовсім іншим від пережитого їхніми земляками-солдатами, взятими в полон росіянами між 1943 та 1944 роками [7, S. 329]. Один з критиків політики союзників зауважив, що “існувала вагома різниця між тоном пропаганди, який змушував німецьких солдатів скласти зброю і тоном пропаганди у документах після капітуляції. Оскільки перебуваючи в широких рамках безумовної капітуляції, військовополонені отримували належне лікування, харчування та їм була забезпечена можливість швидко повернутися додому після закінчення війни. Один з них відповів, що солдатам було надано право вибору і тепер їхнє майбутнє залежало від власної ініціативи” [1, р. 54].

Запуск програми “перевиховання” постійно відкладався через зовсім прості перешкоди, дві з яких потрібно було вирішити негайно: затвердити на посадах необхідні кадри і знайти місце, де б можна було проводити освітні курси для військовополонених. Одразу ж стало зрозуміло, що не вистачає німецькомовних американців, які служать в армії. Зважаючи на той факт, що в американській армії власних викладачів не виділяли для цієї місії, керівникам Спеціального проекту насправді дуже повезло, оскільки у період Другої світової війни на територію Сполучених Штатів Америки прибуло чимало професійних педагогів, для яких навчання було звичним обов’язком, незалежно від того, хто перед ними сидить за партою [8, р.10]

Едвард Девісон, поет і викладач, британець за походженням, очолив Відділ Спеціального проекту у вересні 1944 року. Девісон перебував до цього на службі у Відділі з моральної підготовки, готуючи матеріали для поширення серед німецьких

військовополонених. За успішну роботу він, уже майор, був підвищений до звання капітан-лейтенанта. Ще на попередньому місці роботи Девісон мав власний проект програми “перевиховання” в той самий час, як про неї тільки почали говорити. Після розгляду його програми Девісона призначили відповідальним за керівництво цим проектом. Пізніше в книзі про сім’ю Девісонів його син згадував: “Мій батько на кінець війни перебував у стані майже цілковитої знемоги, але він все ж таки затримався на службі в армії ще на кілька місяців, щоб завершити свою місію: перевиховання і перекваліфікацію... німецьких військовополонених, щоб вони змогли знайти себе у майбутній уявній демократії в Німеччині” [9, р.43].

У першу чергу Девісон докладав зусиль, щоб набрати необхідний штат працівників, які відповідатимуть його вимогам. Звісно, в американській армії було мало тих, хто б вільно володів німецькою мовою, але йому вдалося віднайти справжніх фахівців не тільки своєї справи, але й у володінні мовою, про що згадуватимуть слухачі [4, S.52]. Кілька місяців пізніше армійський меморандум дав не дуже позитивну оцінку діяльності Девісона: “Його підлеглі страждають від... поспіху, з яким їм потрібно працювати. Більшість офіцерів не були відібрані на основі особистої компетенції, натомість експериментально за письмовими свідченням тих, хто мав шанс працювати з ними до цього, і були призначені на посади за його “словом”” [10, р.2-3].

Відповідальними за функціонування програми спочатку були люди, які отримали професійну педагогічну освіту. Саме тому вони проходили після відбору курси з історії, політології, літератури, а також з німецької мови. Інструктори з міцного середнього класу, які вважали освіту основою для становлення усвідомленого демократичного суспільства, відчули б шок, коли б їх звинуватили у використанні їхніх знань і умінь для пропаганди нового курсу серед німецьких військовополонених.

Девісону дозволили керувати штатом з 26 офіцерів, але було складно знайти достатньо кваліфікованих або ж утримати тих, хто уже був. Офіцери були направлені до головного офісу Девісона в Нью-Йорку на тридцятиденний період, після якого він приймав рішення про те, чи їх взяти до себе на службу чи повернути до місць попередньо займаних посад. Головною проблемою було те, що ті, хто приїздив до нього, були просто не підготовлені для роботи з німецькими військовополоненими. Як зазвичай буває, частина давала неправдиву інформацію про свій рівень розуміння і спілкування німецькою мовою, інша намагалася якомога швидше отримати призначення в іншому місці і вирватися від небажаної роботи [11, р.3].

У той же час Девісон, займаючись пошуком кадрів, додатково зобов’язав підготувати і провести серію тижневих семінарів упродовж жовтня і листопада 1944 року для офіцерів, яких було призначено відповідальними за програму “перевиховання” у багатьох таборах для німецьких військовополонених на території США. Інструктори не збиралися долучатися до програми Спеціального проекту упродовж усього довгого курсу навчання, натомість здійснювали контроль над освітніми пропозиціями щодо фільмів, книг, лекцій, доступних для всіх військовополонених. Форт Слокум, за годину їзди від Нью-Йорка, був спеціально відібраний як тренувальний майданчик для американських офіцерів, кожен з яких, згідно армійського опису роботи, вважався таким, що “вільно говорить німецькою мовою, має вищу освіту бажано в гуманітарній науках і володіє хорошою уявою та аналітичним мисленням” [12, р. 24].

Кілька сотень офіцерів прибули у Форт Слокум, і Девісон незабаром усвідомив, що багато з них було відправлено йому офіцерами з вищим званням лише тому, щоб якомога швидше позбавитися від них через різного роду причин. Про кваліфікацію відряджених годі було й говорити: “Значна частина офіцерів приїхала сюди проти власного бажання. Багато було тих офіцерів, про яких можна було одразу скласти враження, що вони радше б убили військовополонених, ніж би намагалися перевиховати їх” [10, р. 5].

Пізніше Девісону повідомили, що начальники таборів для військовополонених розцінили цих офіцерів як власних помічників, щоправда з недовірою поставившись до них, оскільки їх призначили для роботи в рамках секретного протоколу, за яким кандидати повинні були бути відібрані ретельніше [6, р.27].

Девісон перебував у гонці з часом, оскільки у Вашингтоні ширилися чутки про те, що програму потрібно уже розпочинати, тому він поспішав з набором необхідного персоналу. Незважаючи на перешкоди, йому вдалося зібрати стільки професіоналів, скільки було можливо. Найбільш помітним серед них був Говард Мамфорд Джонс, колишній декан Гарвардського університету і Президент Американської Академії мистецтв і наук, чий багатий досвід в освітній сфері так був потрібен Девісону. З ним працювали також тріо Смітів: капітан-лейтенант Альфеус Сміт, професор англійської мови та ветеран Першої світової війни; капітан-лейтенант Томас В. Сміт, професор американської історії, якого легко впізнавали німецькі військовополонені, оскільки він рідко носив краватку; майор Генрі Лі Сміт, мовний експерт, який міг визначити регіон Америки, де народився його співрозмовник, і був відомим завдяки його радіопрограмі “Звідки ти?” [13, р.8].

Також не варто забувати і про тих кількох німецькомовних викладачів, які були спершу цивільними і про залучення яких до програми “перевиховання” попереджав Військовий департамент. Однак для Девісона і його людей було життєво необхідним, щоб “взяти фахівців з числа цивільних і довірити їм секретну розробку навчального плану” [14]. Доктор Вільям Молтон, який вже працював на тренувальних курсах для військових і викладав німецьку мову в Єльському університеті, потрапив у цю категорію. Отримавши звання капітана, Молтон незабаром підтвердив себе як одного з найбільш цінних викладачів у межах Секретного проекту. Іншим німецькомовним викладачем став Доктор Генрі В. Ехрман, який народився у Німеччині і змушений був утікати від нацизму. Його лекції були особливо популярні серед німецьких військовополонених. Як тільки ця мала група з досвідчених професіоналів розпочала підготовку для того, щоб здійснити цей грандіозний освітній експеримент, Молтон резюмував колективну атмосферу такими словами: “Як Едварду Девісону вдалося зібрати групу з цих людей, я не знаю, але знаю інше: це щось неймовірне” [3, р.641].

Спершу було цілком зрозуміло, що не вистачає тих, для кого німецька мова рідна, або ж тих, хто говорить нею вільно. Тому було прийнято рішення, щоб у навчанні інших студентів використовувати тих німецьких військовополонених, які знають англійську мову, в той же час збільшивши інтенсивність вивчення англійської для решти. Це означало, що більше часу, ніж очікувалося, буде відведено для вивчення мови, але в той же час, число слухачів, які відвідуватимуть англомовні лекції, збільшуватиметься, навіть якщо вони не все розумітимуть. Підготовка текстів і матеріалів не становила серйозної проблеми для тих, хто їх

перекладав. І все ж таки розмовна англійська була каменем спотикання. [4, р.58] Справа в тому, що і у вивченні мови, і в розумінні демократії німецькі військовополонені досягали непоганих результатів, однак деякі з викладачів вважали, що так використовувати у процесі навчання самих солдатів є недоречним і шкідливим для самої програми: ”Практика дозволяти майже сліпому вести за собою сліпих – є болячою для сприйняття, – скаржився Молтон. – Тим паче, що це призведе до того, що і слухачі і викладачі трактуватимуть зміст по-різному” [15, р.30].

Жодна з цих проблем не турбувала Військовий департамент: чи вдалося Девісону мінімізувати будь-які ризики, чи ні, це було його особистою справою. Основні події розгорталися на території Європи, очевидно, що і ресурси спрямовувалися в цей регіон. Хоча програма і мала важливе значення, все ж таки вона не була першочерговим завданням у Військовому департаменті. Керівник Офісу генерала Маршала не бачив проблем в інтенсивному курсі з вивчення англійської для військовополонених, оскільки це б стало дуже корисним для американської Військової адміністрації в Німеччині. У звіті до Військового департаменту щодо роботи Спеціального проекту не містилося критики роботи Девісона і його групи. Більше того, їм було висловлено подяку за ті результати, яких вони зуміли досягнути [16, р.9].

Девісон разом зі своєю командою намагався розділити усіх військовополонених на категорії, щоб викладачам і професорам було згодом легше працювати з ними. Солдатам видавали питальник, за яким визначали, хто відносив себе до комуністів, кар’єристів у військовій службі, членів нацистської партії, членів нацистських супровідних структур, осіб з інших соціальних груп, тих, хто мав ненімецьке громадянство [17, р.1].

Вік був важливим фактором в солдатському сприйнятті програми “перевиховання”. Чоловіки, молодші 30 років, мали більшу довіру до гітлерівського керівництва, ніж солдати старшого віку. Щодо молодших вояків, які мали значно менше досвіду у сприйнятті політичних систем, то справу з ними було мати складніше, особливо якщо вони були взяті у полон одразу після початку війни і не були свідками того, як через деякий час буде зруйнована їхня батьківщина [7, S.338].

Оскільки військовополонені могли приховувати справжню інформацію, то дані звіряли з іншими письмовими свідченнями, документами про реєстрацію, офіційними протоколами, звітами. Але проблема диференціації солдатів залишалася і тепер полягала в тому, що американці не могли визначити, чи ті солдати, які заявляли про свої антифашистські погляди і вважали себе “лояльними, готовими до співпраці, стійкими”, насправді такими були. Тому особливу увагу команда Девісона приділяла тому, щоб сформувати три групи тих, хто може взяти участь у програмі “перевиховання”. Першу групу (“чорні”) склали невідповідні критеріям слухачі, яких вважали все ж таки лояльними до режиму Гітлера (15%), другу групу (“сірі”) склали ті, хто все ще був під сумнівом (70%), а третю (“білі”) – прийняті на навчання (15%) [10, р.11]. Власне, така скрупульозність не давала підстав вважати роботу Девісона нерозумною. Він переслідував єдину мету: такий ретельний відбір міг би гарантувати успіх програмі. Саме тому Девісон найбільше був гордий за 455 слухачів з Форту Джетта і 488 слухачів з Форту Везервілл. Вони зуміли пройти розширену програму і були рекомендовані на різні адміністративні посади в Німеччину [16, р.14].

В одній штутгартській газеті у січні 1946 року було опубліковано повідомлення німецького військовополоненого про його перебування у Форт Джетта, де він писав, що разом зі своїми товаришами був вражений тим, що їм ніколи не казали, що є лише один погляд на речі, а завжди наголошували на тому, що існують й альтернативні точки зору: "Наші розумні і цікаві викладачі завжди заохочували нас, щоб ми ділилися власними думками... Коли ми покинули Форт Джетта, ми відчували, як багато друзів ми знайшли серед них. Ми, зі свого боку, докладно виражали те, що ми мислили, і кожен відчував вільний демократичний американський дух" [18].

Програма "перевиховання" здебільшого велася англійською мовою, оскільки більшість викладачів не могли вільно спілкуватися німецькою мовою. Це викликало, зокрема, чимало труднощів, але водночас і необхідність інтенсивного залучення перекладачів, що означало один єдиний факт: ті німецькі військовополонені, які не дуже добре розуміли англійську мову, намагалися контактувати ще з кимось іншим, окрім призначеного інструктора. Цей "хтось", у більшості випадків, був німецьким євреєм, який зумів втекти від гітлерівського режиму. Інколи так траплялося, що це провокувало до негативної реакції з боку німецьких солдатів, але частіше ставлення було позитивним.

Американські викладачі радо вітали солдатів із ширшим колом політичних поглядів, оцінок, навіть якщо останні були прихильниками комуністичної ідеології. Викладачі поважали будь-які думки, ідеї, оскільки для них було важливо дізнатися особисті, позбавлені будь-якого тиску, судження військовополонених. Один із слухачів-солдатів писав: "Предмети для вивчення ми обирали самостійно, і наш вчитель погоджував усі запропоновані тези для дебатів, не уникаючи і не відхиляючи жодну з них, але наполягав на тому, щоб ми виражали вільно свої власні думки без застережень, навіть коли мова заходила про надзвичайно спірні, дискусійні теми. Ніколи ми не відчували спроб змінити наші погляди на американські, чи на ще якісь, що були б єдино правильні" [19, р.7].

Солдати, які здалися Сполученим Штатам чи Великій Британії в полон, мали умови для проживання кращі, ніж у їхній армії. Американський рапорт так описував перебування німецьких вояків: "це було значне полегшення після періоду нестабільності. Повернення до нормального життя і соціуму не відрізнялося від тих, які він залишив; ...привілеї, які давали військові звання було повернуто; солдат або офіцер отримує або віддає накази. Він неначе гвинт у механізмі: член тісної, контрольованої, регламентованої певними установками групи" [20, р.3].

Один з таких військовополонених Альфред Андерш після війни розпочав кар'єру письменника, поштовою до якої стало перебування в американському таборі: "В той час [1945] мій старий табір означав для мене справді щось значне. Після всього, в ізоляції у Форт Керні, після років страху і переживань, я вирішив писати... у Форт Керні, де все живе справді починало жити, у тому чудовому таборі, я також зрозумів, що таке демократія" [21, р.134-137].

Програма "перевиховання" проводилася спершу в таборі Ван Еттен, біля Ельміри, Нью-Йорк, починаючи з жовтня 1944 року. У ній брало участь 85 німецьких військовополонених, усі добровільно погодилися взяти участь в цьому експерименті, хоча заздалегідь ніхто їм не повідомляв про деталі програми. Слухачі усіх військових звань погодилися з самого початку, що вони обійдуться без звичного табеля з оцінками, які їм мали би поставити. Постійне відвідування лекцій та семінарів, вільнодумна атмосфера і обіцянка про цікавий навчальний

досвід інтригували учасників експерименту настільки, що згодом слухачі почали вважати себе частиною так званого “духу Ван Еттена” [6, р.549-550].

Завданням Девісона було об’єднати під одним дахом усіх німецьких військовополонених, щоб у них поступово змінювалося розуміння тих чи інших цінностей, які були спалювані нацистською пропагандою. Саме тому вони насолоджувалися атмосферою свободи у такій мірі, в якій це було неможливо в таборах для інших військовополонених. Одним із завдань було створення газети, до якої б писали солдати і яку б поширювали в інших місцях тимчасового перебування німецьких військовополонених. Газета “Der Ruf” (пер. з нім. – крик, заклик, дзвінок) мала таку назву, щоб надати солдатам надію, що вони повернуться назад додому в Німеччину, зруйновану війною, окуповану військами союзників, якщо з відповідальністю ставитимуться до всього, що їм пропонує американська сторона. Газета мала велику популярність, оскільки її тираж зріс із 11 до 75 тисяч одиниць на березень 1945 року [22, S.8,10]. Вона викликала не тільки інтерес, але й повагу серед солдатів: її статті були написані фахівцями, імена авторів замовчували, щоб захистити їх від будь-якого роду недобррозичливих противників такої співпраці. Газета коштувала 5 центів, щоб читачі не втрачали інтерес у випадку її безкоштовного поширення [6, р.552-553]. Щодо внутрішнього наповнення газети, то її статті переважно високо оцінювали демократичні інститути. Як тільки війна була завершена, газету зробили не лише для військовополонених, але й для цивільних німецьких громадян, тому вона стала називатися «Staats Herold Zeitung» (пер. з нім. – Урядовий кур'єр) [20, р.27].

Перша фаза, так званий «проект №1», була завершена, оскільки перші слухачі та газета успішно себе зарекомендували. Тому із наближенням завершення війни щоразу більше уваги було прикуто до експерименту Девісона. Навчальні курси для військовополонених тепер проходили у Форт Керні, Род-Айленд. Через два тижні після початку програми Девісон був впевненим у своєму успіху. На початку липня перша група завершила навчання і 10 студентів було відправлено в Німеччину, ймовірно в підпорядкування американської Військової адміністрації. Це не могло не радувати, тому поблизу було відкрито ще один центр для програми “перевиховання” у Форт Джетта, відомий як основа для проведення другої фази, «проекту №2», і підготовки з німецьких військовополонених адміністративного персоналу. Третьою і завершальною фазою, «проектом №3», стало відкриття табору у Форт Везерілл, де готували з солдатів майбутніх німецьких поліцейських.

Процес невпинно продовжувався до грудня 1945 року, коли було закрито програму “перевиховання” на території США, оскільки Військовий департамент зобов’язав відправити військовополонених до Європи: частину буде звільнено, інших направляли на роботи в трудові табори, решта перебували під опікою Франції та Великої Британії [15, р.46]. Зважаючи на той факт, що Девісон відчував значну підтримку уряду, він вирушає до пошматованої війною Європи, щоб відкрити навчальний центр і продовжувати програму “перевиховання”. Місцем дислокації було вибрано Керкевіль у Франції, де табір офіційно розпочав роботу на початку 1946 року [23, р.77]. Однак справи не йшли так добре, як цього очікувалося. Девісону було складно налагодити контакти із американською Військовою адміністрацією. Тому незабаром він повернувся до Сполучених Штатів із відчуттям того, що майбутнє Спеціального проекту під загрозою.

Варто зауважити, що Військовий департамент дозволив здійснити останню фазу програми, яка була набагато інтенсивнішою, ніж попередні, тому Девісон

скорочує тривалість програми для військовополонених з 8-тижневого курсу до 6 насичених різного роду лекціями, семінарами днів. На цьому завершальному етапі програма була схожою радше на те, щоб перекваліфікувати солдатів. Таку гонку наввипередки з часом до квітня 1946 року пройшло до 25 тисяч німецьких військовополонених. Загалом у програмі “перевиховання” взяли участь приблизно 39 тисяч солдатів. Тепер наслідки можна було спостерігати лише з часом: чи справді витрачені зусилля підуть на користь повоєнній Німеччині. Принаймні одне було зрозумілим, що слухачі були задоволені навчанням і особливо позитивно відгукувалися про тріо Смітів: “Професори відповідали на наші запитання максимально відкрито... Т.В. Сміт казав, що це гріх проти Святого Духа дозволяти іншим думати і вирішувати за себе... Капітан-лейтенант Сміт називав нас справжніми чоловіками і колегами у навчанні... Дуже скоро між нами і нашими американськими викладачами виникла справжня дружба” [14, р.2-3].

Очевидним є те, що кожна програма “перевиховання” створювалася її авторами, щоб популяризувати політичну систему своєї країни. Кожна із держав-союзниць сподівалася на свою головну роль у формуванні політичної системи повоєнної Німеччини. Ці спроби так і описував один з викладачів, який працював на стороні західних союзників: “Було схоже на те, що ми, переможці, знали правильні методи, щоб протиставити їх старим, співпрацювали з групами нових німецьких лідерів, вибраних нами. Крім того ми були достатньо компетентні, щоб започаткувати тривалі зміни щодо німецького політичного життя. Ясна річ, нам було відомо, що є хорошим, а що – ні. Решта залишалася справою викладачів” [23, р.14-15].

Союзники не мали жодних проблем, щоб визначати, що відбувалося невірною з німецьким народом, але вони не могли дійти згоди стосовно того, що має бути вірним у подальшому. Їхнім курсам не вистачало оперативної інформації про актуальний стан справ у Німеччині, але після кількох скарг Девісона його школа нарешті почала отримувати тижневі звіти про стан справ у Німеччині. Насправді, цей предмет був змодельований на базі регулярного курсу для американських офіцерів, який вони повинні були пройти перед відправленням на роботу у Військову адміністрацію в Німеччину.

Сполучені Штати Америки бажали впливати на політичну ситуацію в повоєнній Німеччині, однак штат працівників, залучений до Спеціального проекту часто розглядав участь німецьких військовополонених у своїх курсах як добровільну. Тим більше, що США були обмежені Женевською конвенцією, яка забороняла використовувати політичну пропаганду щодо полонених. Однак солдати, коли вони проявляли ініціативу, щоб стати слухачем курсів, то їх завжди відправляли в один із призначених таборів. У випадку, якщо в якийсь з моментів полонений бажав зупинити власну участь, це виконувалося без жодного адміністративного тиску на нього.

Очевидно, що не можна вважати німецьких солдатів необізнаними з демократією, оскільки вони брали участь у програмі “перевиховання”. Полонені з Африканського корпусу перебували в Сполучених Штатах перед тим, як союзники почали скидати бомби на територію Німеччини; їх добре годували, про них турбувалися, не давали займатися небезпечною роботою [7, S.341]. Тим більш вагомою перевагою було те, що американці не одразу повернули їх в Європу. Тому до моменту появи програми “перевиховання” уже пройшло від 2 до 3 років, упродовж яких солдати мали час для роздумів та планування свого майбутнього. В

результаті, коли стало відомо про курси Спеціального проекту, у них взяло участь одразу ж близько 25 тисяч солдатів.

Ще до запуску програми "перевиховання", Верховний Штаб Союзних Експедиційних Сил (ВШСЕС) дав запит Військовому Департаменту про підготовку для поліцейських підрозділів в окупованій Німеччині тих військовополонених, які були противниками нацизму. У квітні 1945 року меморандум ВШСЕС містив прохання про 1800 осіб, яких можна було б відправити в Європу якомога швидше та ще 5000, коли це було б доступно пізніше. "Справжньою проблемою, з якою зіткнулися підрозділи Військової адміністрації у Німеччині в той час, була відсутність кваліфікованого персоналу віком до 40 років, який можна було б призначити на роботу в поліцію і який міг би справлятися з будь-якими незаконними рухами і з порушенням правопорядку, насамперед з крадіжками їжі" [25].

Мета англомовних лекцій була проста і очевидна: навчити в достатній кількості військовополонених розмовної англійської, щоб дозволити їм працювати в апараті Військової адміністрації, коли вони повернуться додому [14, р. 7-9]. Якщо проект був би успішним, то він би здобув більшу підтримку в уряді. "Так здається, – зауважував Сміт, – ті слухачі будуть найбільш цінними для офіцерів Військової адміністрації, які можуть бути пораховані на пальцях, бо відповідають вимогам з вивчення англійської мови... через 2 місяці навчання" [14, р.23-33].

В Мюнхені колишні німецькі солдати заснували групу прихильників ідей, які пропагувалися, коли вони були ще в Сполучених Штатах Америки. До неї входили здебільшого випускники другого набору з Форту Джетта (вересень-жовтень 1945 року). Вони звернулися до мера Мюнхена "з метою поширення в Німеччині тих принципів серед населення, які вони засвоїли, перебуваючи у полоні" [24, р.2-3].

Генерал Ейзенхауер повідомив усіх американських командирів, що в Сполучених Штатах відкрито спеціальну школу для військовополонених під його відомством. Також було вказано, що колишні німецькі солдати вивчатимуть історію, політику, англійську мову перед тим, як будуть повернені після звільнення в Німеччину. Рішення про працевлаштування цих чоловіків у цивільній адміністрації залишалося у відомстві американської влади [25]. Речник Офісу генерала Ейзенхауера зазначав, попередньо погодивши зі Штабом у Вашингтоні, що "після повернення до місць проживання, німецькі військовополонені прибудуть до найближчого відділу Військової адміністрації, який уже буде проінформовано про їхній приїзд і цим колишнім солдатам буде запропонована робота на деяких адміністративних посадах" [26].

Як тільки перші з тих, хто пройшов програму "перевиховання", прибули до Німеччини, Девісон одразу ж став отримувати листи про те, що їм важко порозумітися з Військовою адміністрацією щодо працевлаштування. Цю проблему було вирішено частково напередодні відправлення німецьких військовополонених до Німеччини, закріпивши за кожним офіцером військової частини по солдатів, який буде його особистим помічником. Тим не менше це не стало остаточною розв'язкою. Американські офіцери, які перебували в той час у Німеччині, ніколи не чули про Секретний проект, тому не могли взяти на роботу колишніх солдатів Вермахту, не отримавши наказу "згори". Коли ж деякі з німецьких солдатів подали свої заявки на роботу у відділі Військової адміністрації у Гайльдерберзі, начальник відділу звернувся до центрального відділення адміністрації з проханням

“прояснити заявки відповідно до директиви про денацифікацію, які були подані разом із рекомендацією керівника Офісу генерала Маршалла” [27].

Здебільшого тих, хто завершив курси програми в Сполучених Штатах, ігнорували, оскільки Військова адміністрація не була повністю проінформована про Секретний проект і тому, що це не було першочерговим її завданням в той час [28, р. 10]. Колишні солдати, які пройшли фактично курс перекваліфікації, можливо, плекали надію на повернення до нормального життя і докладання власних зусиль у переформатування Німеччини. Тільки не завжди в умовах повоєнного хаосу і непорозумінь в діяльності бюрократичного апарату вони могли діяти відповідно до попередньо поставленого плану.

Список використаних джерел та літератури

1. Davidson E. The death and life of Germany: An Account of the American Occupation. – New York: Alfred Knopf, 1959. – 317 p.
2. Tent J. Mission on the Rhine: Re-education and Denazification in US-Occupied Germany – Chicago: University of Chicago Press, 1982. – 388 p.
3. Levy A. Promoting Democracy and Denazification: American Policymaking and German Public Opinion. - *Diplomacy and Statecraft*, 26 (4), 2015. – P. 614-635.
4. Niethammer L. Entnazifizierung in Bayern: Säuberung und Rehabilitierung unter amerikanischer Besatzung. – Frankfurt/Main: S. Fischer, 1972. – 710 S.
5. Heinemann E. The Hour of the Woman: Memories of Germany’s «Crisis Years» and West German National Identity. – *American Historical Review*, Vol. 101, No. 2 (Apr., 1996). – P. 354-395.
6. McCracken G-E. “The Prisoners of War Re-education Program in the Years 1943-1946.” Unpublished report. – Washington, D.C., Dept. of Army, Office of the Chief of Military History, 195. – P. 7.
7. Klausch H.-P. Die 999er: Von der Brigade „Z“ zur Afrika-Division 999. Die Bewährungsbataillone und ihr Anteil am antifaschistischen Widerstand. – Köln: Röderberg-Vlg., 1990. – 390 S.
8. Knappen M. And Call It Peace. – Chicago: University of Chicago Press. – 1947 – P. 10.
9. Davison P. Half Remembered: A Personal History. – New York: Harper and Row, 1973. – 236 p.
10. Farrand Collection, box.2, folder 5, “Concerning Special Projects Branch of the Office of the Provost Marshall General,” 16 December 1944, pp. 2-3.
11. Farrand Collection, box.2, folder 3, “Secret, Comments on major Davison’s Memorandum for the Chief of Staff, Army Service Command, on Reorientation of German Prisoners of War,” 28 August 1944. – P. 3.
12. Speakman C.-E., Jr. “Re-education of German Prisoners of War in the United States During World War II,” unpublished M.A. thesis. – University of Virginia, 1948. – P. 24.
13. Stenbuck J. “German War Prisoners for Democratic Leadership,” *Magazine Digest* (31 December), p.68-69 and Alleston C. “Democratic ABCs for Nazi PWs”. – *New York Times Magazine*, 21 November 1945 – p. 8; 32.
14. US PMGO, Spec. Proj. Div., “Re-education of Enemy Prisoners of War, Projects II and III,” 24 March 1945, B. H. Powel memorandum.
15. US PMGO, Spec. Proj. Div., “Report on the Experimental Administrative School for Selected German Prisoners of War, Projects II and III,” P. 30.
16. US PMGO, Spec. Proj. Div., “Historical Monograph of the Re-education of Enemy Prisoners of War, Projects II and III,” P. 9.
17. US PMGO, Spec. Proj. Div., “Screening of German Prisoners of War,” Projects II and III, 7 June 1945, P. 1.
18. BA-MA, B205/1223, *Stuttgart Zeitung*, 12 January 1946.
19. *Die Wochenpost*, Nr. 65, 1 Februar 1946, S. 7.
20. Walter Schoenstedt Collection “The Psychology of the German PW” – UC Davis, California, 1998. – P. 3.
21. Andersch A. My disappearance in Providence and Other Stories, trans. Ralph Manheim. – New York: Doubleday and Co., 1978. – 287 p.

22. Richter H.-W. Fünfzehn Jahre, in: ders. (Hrsg.), Almanach der Gruppe 47. – Reinbek, 1962. – S. 8; 10.
23. Hocking W.-E. Experiment in Education: What We Can Learn from Teaching Germany. – Chicago: Henry Regnery Co., 1954. – 179 p.
24. Ehrmann Correspondence, Democratic Society (Demokratische Gesellschaft) Report. 1 May 1947. – P.2-3.
25. NA, RG 260 OMGUS 44-45/21/1, “School for German Prisoners of War,” Eisenhower to Commanding Generals, Eastern Military District and Western Military District.
26. NA RG 260, OMGUS 44-45/21/1, Chois’ Report on Querqueville, 10 August 1945.
27. NA RG 260, OMGUS 15/114-1/7, OMG Heidelberg to OMG, US Zone, 5 December 1945.
28. New York Times, 16 February 1948, P. 10.

References

1. DAVIDSON, E. (1959). *The death and life of Germany: An Account of the American Occupation*. New York: Alfred Knopf.
2. TENT, J. (1982). *Mission on the Rhine: Re-education and Denazification in US-Occupied Germany*. Chicago: University of Chicago Press.
3. LEVY, A. (2015). *Promoting Democracy and Denazification: American Policymaking and German Public Opinion*. Diplomacy and Statecraft.
4. NIETHAMMER, L. (1972). *Entnazifizierung in Bayern: Säuberung und Rehabilitierung unter amerikanischer Besatzung*. Frankfurt/Main: S. Fischer.
5. HEINEMANN, E. (1996). *The Hour of the Woman: Memories of Germany’s “Crisis Years” and West German National Identity*. American Historical Review, Vol. 101, No. 2. pp. 354-395.
6. MCCRACKEN, G-E. “*The Prisoners of War Re-education Program in the Years 1943-1946.*” (1953). // Unpublished report. Washington, D.C., Dept. of Army, Office of the Chief of Military History.
7. KLAUSCH, H.-P. (1990). *Die 999er: Von der Brigade „Z“ zur Afrika-Division 999. Die Bewährungsbataillone und ihr Anteil am antifaschistischen Widerstand*. Köln: Röderberg-Vlg.
8. KNAPPEN, M. (1947). *And Call It Peace*. Chicago: University of Chicago Press.
9. Davison P. *Half Remembered: A Personal History*. New York: Harper and Row, 1973. 236 p.
10. “Concerning Special Projects Branch of the Office of the Provost Marshall General.” (1944). *Farrand Collection, box.2, folder 5, 16 December 1944*. pp. 2-3.
11. “Secret, Comments on major Davison’s Memorandum for the Chief of Staff, Army Service Command, on Reorientation of German Prisoners of War.” (1944). *Farrand Collection, box.2, folder 3, 28 August 1944*. P. 3.
12. SPEAKMAN, C.-E., JR. (1948). “*Re-education of German Prisoners of War in the United States During World War II,*” unpublished M.A. thesis. University of Virginia. P. 24.
13. ALLESTON, C. (1945). “*Democratic ABCs for Nazi PWs*”. New York Times Magazine, 21 November 1945. pp. 8 and 32.
14. “Re-education of Enemy Prisoners of War, Projects II and III”. (1945). *US PMGO, Spec. Proj. Div., 24 March 1945*. B. H. Powel memorandum.
15. “Report on the Experimental Administrative School for Selected German Prisoners of War, Projects II and III.” (1945). *US PMGO, Spec. Proj. Div.* P. 30.
16. “Historical Monograph of the Re-education of Enemy Prisoners of War, Projects II and III.” (1945). *US PMGO, Spec. Proj. Div.* P. 9.
17. “Screening of German Prisoners of War, Projects II and III.” (1945). *US PMGO, Spec. Proj. Div. 7 June 1945*. P. 1.
18. BA-MA, B205/1223 (1946). *Stuttgart Zeitung, 12 January 1946*.
19. Die Wochenpost, Nr. 65. (1946). *Die Wochenpost, 1 Februar 1946*. S. 7.
20. “The Psychology of the German PW”. (1998). *Walter Schoenstedt Collection*. UC Davis, California. P. 3.
21. ANDERSCH, A. (1998). *My disappearance in Providence and Other Stories, trans. Ralph Manheim*. New York: Doubleday and Co. 287 p..
22. RICHTER, H.-W. (1962). *Fünfzehn Jahre, in: ders. (Hrsg.). Almanach der Gruppe 47. Reinbek*. S. 8 und 10.
23. HOCKING, W.-E. (1954). *Experiment in Education: What We Can Learn from Teaching Germany*. Chicago: Henry Regnery Co. 179 p.

24. Democratic Society (Demokratische Gesellschaft) Report. (1947). *Ehrmann Correspondence, 1 May 1947*. P.2-3.
25. "School for German Prisoners of War." (1945). Eisenhower to Commanding Generals, Eastern Military District and Western Military District. *NA, RG 260 OMGUS. 44-45/21/1*.
26. "Chois' Report on Querqueville". (1945). *NA RG 260, OMGUS 44-45/21/1, 10 August 1945*.
27. "OMG Heidelberg to OMG, US Zone". (1945). *NA RG 260, OMGUS 15/114-1/7, 5 December 1945*.
28. "German Prisoners of War" (1948). *New York Times, 16 February 1948*. P. 10.

Надійшла до редколегії 15.04.2018

Mykhailo Boiko, Student (Master Degree)
Oleksandr Ivanov, PhD., Associate prof. Taras Shevchenko National University of Kyiv,
Kyiv

PLAN AND FIRST DENAZIFICATION EXPERIENCE GERMAN PRISONERS OF WAR IN THE UNITED STATES OF AMERICA DURING 1943-1949

Abstract. The article examines the process of theoretical formulation and practical implementation of "denazification" program of internee German prisoners of war who were dislocated on the territory of the United States of America. On the basis of the Military Department orders, the Military Governor's reports, memoirs of the US political figures, the memories of former German prisoners of war, diaries of staff who was responsible for the denazification program, materials of German newspapers on the territory of the American occupation zone, the authors studied the main mechanisms, directions, and issues of "denazification" carried out in camps for the prisoners of war 1943-1945.

The denazification project originated in the United States migrant communities. The ideological founder of the "recharacterisation" course, British Edward Davidson, formed the basic provisions during 1943-1945, shared to interned German prisoners of war, who took the "recharacterisation" within the framework of acquaintance with the political system, economic conditions and the cultural heritage of the United States on the territory of Fort Jetta, Corny, Weserill. Denazification helped to reveal the criminal nature of the Nazi regime, to discredit the National Socialists and to facilitate the get away tendency from Nazi ideology. Within the framework of the Special Project, more than 39,000 former Wehrmacht soldiers were ready to serve under the guidance of officers of the Military Administration across the American Occupation Zone. Edward Davison's efforts have not been succeeded because of bureaucratic barriers in Germany, as former prisoners of war were not provided with jobs on administrative positions.

The United States intended to create a new type of citizen by integrating different instruments of political socialization such as the media, schools and civil society. Rarely, when the nation has undergone such an attempt to change political relations in a democratic direction in such a short time.

Keywords: Prisoners of War (PoW), denazification, The United States of America, national socialism, Germany